

ПАРТІЇ ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ МАЛОЧИСЕЛЬНИХ ЕТНІЧНИХ ГРУП НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Розглянуто роль партій та громадсько-політичних організацій національних меншин в політичному житті південних губерній України в добу Центральної Ради на прикладі малочисельних етнічних груп. Визначено, що достатньо активну діяльність проводили соціалістичні партії та організації латвійців, литовців, естонців, вірмен, румун, грузинів, молдаван. Натомість партії ліберального спрямування діяли епізодично. У дослідженні простежено, що греки, болгары, чехи, не створивши партій та організацій, реалізовували свої національні права переважно у сфері освіти та культури.

Ключові слова: політичні партії і організації, національні меншини, етнічні групи, латиши, литовці, естонці, вірмени, румуни, грузини, греки, молдавани, Центральна Рада, Південь України.

*Ядловская О. С.,
Одесская национальная академия пищевых технологий,
Одесса, Украина*

ПАРТИИ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ОРГАНИЗАЦИИ МАЛОЧИСЛЕННЫХ ЭТНИЧЕСКИХ ГРУПП НА ЮГЕ УКРАИНЫ В ПЕРИОД ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ

Рассмотрена роль партий и общественно-политических организаций национальных меньшинств в политической жизни южных губерний Украины в период Центральной Рады на примере малочисленных этнических групп. Определено, что достаточно активную деятельность проводили социалистические партии и организации латвийцев, литовцев, эстонцев, армян, румын, грузин, молдаван. В свою очередь партии либерального направления действовали эпизодически. В исследовании выявлено, что греки, болгары, чехи, не образовав партий и организаций, реализовывали свои национальные права преимущественно в сфере образования и культуры.

Ключевые слова: политические партии и организации, национальные меньшинства, этнические группы, латыши, литовцы, эстонцы, армяне, румыны, грузины, греки, молдаване, Центральная Рада, Юг Украины.

*Olha Yadlovska,
Odesa National Academia of Food Technologies,
Odesa, Ukraine*

PARTIES AND SOCIO-POLITICAL ORGANIZATIONS OF SMALL ETHNIC GROUPS' IN THE SOUTH OF UKRAINE DURING THE CENTRAL RADA

This following article analyses the problems of interaction between Ukrainian central government, municipal Dumas and parties and socio-political organizations of national minorities in the South of Ukraine during the Central Rada. Basic attention is focuses on the questions political live of small ethnic groups': Latvians, Lithuanians, Estonians, Armenians, Romanians, Georgians, Greeks, Moldavians and others took place. In the study is the attempt of the realization of the role of minorities' participation in the public policy on the South Ukraine region in the Southern provinces of Ukraine in March 1917 – April 1918. The article is based on the research by the Katerynoslavska, Khersonska and the Norse of Tavriyska provinces of Ukraine.

Found that the representatives of the socialist parties and socio-political organizations of national minorities used by the greatest influence among the population of this southern region. Established, that the Latvians, Lithuanians, Estonians, Armenians, Romanians, Georgians, and also Moldavians socialist parties and socio-political organizations were significantly more activities in during the UCR. Latvians and Lithuanians liberal forces' activity was of an episodic nature in the South. Greeks demonstrated with little success these ethnic groups of the Ukrainian South region during the UCR.

Determined, that in the period of the UCR local bursts of small ethnic groups' was political activity in the South.

Key words: *political parties and organizations, national minorities, ethnic groups, Latvians, Lithuanians, Estonians, Armenians, Romanians, Georgians, Greeks, Moldavians, the Central Rada, the South of Ukraine.*

У добу Центральної Ради набули розвитку рухи національних меншин на Півдні України. До південноукраїнського регіону відносять землі, які на початку ХХ ст. входили до складу Катерино-славської, Херсонської і півночі Таврійської губерній. Ці території є поліетнічними за складом (на Півдні мешкало більше 20 національних меншин), що і вплинуло на перебіг подій у регіоні на початку ХХ ст., а також в роки Української національно-демократичної революції. У роки діяльності Центральної Ради найбільш потужну роль відігравали загальноросійські політичні сили. Не менш дієвими були і єврейські партії та громадсько-політичні організації. Активну політичну роботу на Півдні України вели польські соціалісти. Німецька меншина не створила власних політичних партій і брала участь у роботі загальноросійських організацій. У той же час не залишились осторонь політичних подій і менш чисельні національні меншини – латвійці, литовці, естонці, вірмени, грузини, румуни, молдавани, греки, болгары та чехи регіону. І хоча не всі з представлених меншин створили партії та громадсько-політичні організації на Півдні України, проте в добу Центральної Ради змогли заявити про себе, висувати та задовольняти вимоги щодо своїх національних прав.

Метою статті є дослідження громадсько-політичної діяльності малочисельних національних груп південноукраїнського регіону, як-от латиші, литовці, естонці, вірмени, румуни, грузини, греки, молдавани, чехи та ін.

В окремих наукових розвідках політичне життя зазначених меншин розглядається крізь призму історії партій та рухів регіону. На сьогодні з'явилися регіональні студії, увагу яких приділено вивченню громадсько-політичного життя окремих політичних сил, зокрема малочисельних національних груп Півдня. Так, О. Музичко висвітлює громадську та політичну діяльність грузинів

Одеси [1] та суттєво розширює береги дослідження історії меншини в узагальнюючій монографії [2]. Загалом, аналізуючи польські партії та об'єднання, зокрема і в Таврії, Т. Вінцовський розглядає питання стосовно самоорганізації білорусів навесні 1917 р. [3, 4]. Історію та культуру греків на українських теренах окреслено у нарисах С. Калоєрова [5], Н. Терентьєвої [6], у колективній роботі М. Дмитренка, В. Литвина, В. Томазова [7]; грекам південного сходу України присвячена студія П. Усенка [8], а грецькому етносу Маріуполя – Л. Якубової [9]. Наукова розробка С. Волкової [10] розширює знання про історію чехів південноукраїнського регіону. Окрім зазначених доробків, викликають цікавість зібрання документів та матеріалів про болгар Півдня [11] та албанців Приазов'я [12].

Діяльність партій та громадсько-політичних організацій національних меншин в період УЦР була продиктована проголошеними свободами стосовно меншин самою Центральною Радою, з іншого боку, історія сплесків політичної роботи та організації меншин мали місце ще на стику ХІХ – початку ХХ ст. на Півдні України, тому доцільно коротко охарактеризувати громадсько-політичну активність меншин у цей час.

У південноукраїнському регіоні локально мешкала грецька громада. Ця національна група не виявляла політичної активності, зосередивши свою громадську діяльність у сфері культурно-просвітницької роботи. На початку ХХ ст. у Маріупольському повіті, наприклад, діяли грецькі «Літературно-науковий гурток», «Товариство музичної школи», «Маріупольський літературно-вокально-музичний гурток», які шляхом культурницької роботи сприяли збереженню національної ідентичності місцевих греків [6, с. 177]. Центром грецької діаспори у регіоні була Одеса. У місті виходило три грецькі газети загальнодержавного масштабу

«Космос» («Світ»), «Фос» («Світло»), «Іліос» («Сонце») [13, с. 92, 95].

Болгари регіону теж не виявляли значного інтересу до політики. В Одесі діяв Центр розвитку болгарської самосвідомості під керівництвом В. Априлова [14, с. 295].

Підкреслимо, що греки та болгари Півдня України напередодні подій 1917 р. не брали участі у політичній діяльності, обмежившись самоорганізацією та заходами в сфері освіти та культури.

У південноукраїнському регіоні жили також татари і турки. І хоча представники цих етнічних груп не утворювали не тільки партій, але й громадських організацій на теренах досліджуваних губерній, проте все одно переслідувались за будь-які збори. Про це свідчать циркуляри департаменту поліції, який намагався не допускати масових незаконних зібрань мусульманського населення у містах Херсонської губернії [15, арк. 7]. Однак такі сплески діяльності на Півдні України татарських і турецьких сил були поодинокі, адже ці національні групи були компактно розселені переважно в Криму.

Незважаючи на малий відсоток у складі населення Півдня початку ХХ ст., активну політичну роботу вели вірмени. У регіоні діяли вірменські соціалістичні партії – Дашнакцутюн і Гнчак, члени яких збирали кошти і скуповували зброю для своїх однопартійців на Кавказі [16, с. 12; 17, с. 13]. Ці партії боролися за незалежність Вірменії. Дашнакцутюн прагнула звільнити Західну Вірменію від турецької влади і створити самостійну вірменську державу [18, с. 177]. Організації дашнаків вели активну роботу в Таврійській губернії, зокрема в Криму. Партосередки існували й в Одесі [19, арк. 14; 20, арк. 50; 21, арк. 171]. А 1906 р. містом поширювалась партійна газета «Дрошан» («Прапор») [22, арк. 48]. Гнчак мала на меті боротьбу за повалення самодержавства у тих країнах, де пригноблюють вірменів, і встановлення в них демократичного конституційного ладу, а також об'єднання всіх вірменських земель та створення самостійної вірменської держави [18, с. 154]. Осередки цієї партії, як і Дашнакцутюн, діяли в Криму та Одесі [23, арк. 7; 24, арк. 21]. Напередодні лютого 1917 р. ані гнчакісти, ані дашнаки активної роботи у

регіоні не вели [25, арк. 141, 142; 26, арк. 12]. Початок революції 1917 р. сприяв посиленню політичної роботи обох партій.

У південноукраїнському регіоні були представлені громади менш чисельних національних груп, наприклад, латиші, грузини та ін. Потужна грузинська громада на Півдні України мешкала в Одесі. Однією з головних передумов збільшення чисельності групи в місті був подальший розвиток у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття торгівельних, транспортних та економічних зв'язків між Одесою та Грузією [2, с. 20]. Частина представників грузинської меншини об'єднувалася в стінах Новоросійського університету. Адже з 1900 по 1920 рр. у цьому освітньому закладі навчалося приблизно 1500 грузинських студентів [2, с. 26]. Зокрема, у Новоросійському університеті на початку ХХ століття існувало грузинське земляцтво, окремі члени якого належали до Партії соціалістів-федералістів Грузії [19, арк. 1]. Хоча головною метою створення земляцтва була організація благодійних акцій та приділення уваги культурологічним заходам [2, с. 34, 36].

На початку сторіччя мала місце політична діяльність литовців. Революційні виступи литовців відбувались на Катеринославщині у 1905 р. [27, арк. 430]. Наприкінці 1905 р. внаслідок заворушень серед литовського населення з початкової школи литовських сільських шкіл виганялись руські вчителі, про що свідчить рапорт завідуючого двокласним училищем при ст. Дебальцево [27, арк. 430]. У тюрмах регіону утримувалися окремі члени латиських партій. Так, 1910 р. в Олександрівській в'язниці перебував член Латиського соціал-демократичного Союзу М. Батрак [28, арк. 37].

На початку ХХ ст. у регіоні заявили про себе в громадсько-політичному житті литовці, латвійці, грузини, вірмени. Греки і болгари Півдня України не проявляли інтересу до політики. У регіоні вели політичну роботу татарські політичні сили, діяльність яких була сконцентрована у Криму. На Півдні також активно діяли соціалістичні партії вірмен – Дашнакцутюн і Гнчак. У цілому, політичні сили

національних меншин на початку ХХ ст. не виявляли особливого бажання до співпраці з українським національним рухом. З початком Української національної революції ситуація на Півдні України кардинально змінилася.

За доби Центральної Ради громадську активність виявляли представники багатьох національних меншин Півдня України, зокрема, латишів. Активно діяли латиські організації соціалістичного спрямування. За автономію латиського краю виступала Одеська організація латиських соціалістів-демократів, що відновила свою діяльність 10 березня 1917 р. [29. – 13 марта]. Організація в цілому стояла на меншовицьких позиціях, хоча одним з її керівників був латиський більшовик Ф. Земіт. З часом, частина латиських соціал-демократів (приблизно 70 осіб) вступила до Одеської більшовицької організації [30, с. 113]. Латиські еседеки тісно співпрацювали зі своїми російськими колегами. 26 березня 1917 р. в Одесі у приміщенні Латиського товариства відбулись збори латишів, членів РСДРП. Були присутні 37 осіб з 50 за складом. Учасники зборів висловилися за єдність РСДРП [31. – 29 марта]. Згодом збори латиської групи одеської організації РСДРП проходили регулярно протягом літа-осені 1917 р. [32. – 23 июля; 33. – 4 октября].

У регіоні було здійснено спробу сформувати латиські партії несоціалістичної орієнтації. На сторінках одеських видань опубліковувалась інформація про утворення Латиської національно-демократичної партії, що стояла на державницьких позиціях. Члени Одеського латиського товариства розповсюджували брошуру «Латиська держава» та листівку з витягом програми Латиської національно-демократичної партії. Це викликало осуд з боку латишів – членів РСДРП, які 1 травня 1917 р. зробили заяву, що «відколювання від демократичної Росії є злочином» [31. – 24 мая].

Латиші проявляли активність і в інших містах Херсонщини. Влітку 1917 р. у Херсоні розгорнуто діяльність Латиського гуртка [34. – 1917. – 1 сентября]. Проводила роботу латиська група більшовиків у Миколаєві [35. – 1918. – 12 марта]. Наприкінці травня 1917 р. вона нараховувала 24 особи [30, с. 113, 114].

Латиські соціал-демократичні організації організовувались і на Катеринославщині. Збори латишів соціал-демократів (більшість стояла на меншовицьких позиціях) було проведено 21 березня 1917 р. у Катеринославі [36. – 8 апреля]. Учасники зборів, – прихильники більшовицьких поглядів, – залишили зібрання. На початку липня 1917 р. поміркована частина латиських соціал-демократів вступила до місцевої меншовицької організації на правах автономії. Максимальна кількість променшовицьки налаштованих латишів влітку 1917 р. сягала 244 особи.

Латиські більшовики Катеринослава провели свої збори 3 квітня 1917 р., на яких було обрано бюро та національний районний комітет [36. – 8 апреля]. А 23 квітня 1917 р. вони ввійшли до складу місцевої більшовицької організації. Помітну роль у політичному житті Олександрівська Катеринославської губернії відігравали латиські більшовики, які були організаторами найбільшої профспілки металістів. На дротяному заводі Жилова партійна організація соціал-демократів складалася переважно з латиських робітників і нараховувала 20 осіб [30, с. 113].

На Півдні України діяли литовські політичні партії та організації. На 2 липня 1917 р. були заплановані збори литовських соціал-демократів та литовських соціалістів-революціонерів-народників Одеси [32. – 1 июля]. 25 листопада 1917 р. в Одесі відбулися збори литовської групи РСДРП, на яких обрали Б. Смайкеса до складу ради робітничих депутатів Одеси [37, арк. 55].

Організації литовських соціал-демократів проводили роботу і на Катеринославщині [38. – 2 августа]. 7 травня 1917 р. литовська соціал-демократична організація міста вирішила приєднатися до більшовиків [39, с. 101]. Литовські соціалісти проявляли активність і у Таврійській губернії. У Бердянську діяли литовські соціалістично-революціонери-народники, які провели до міської ради двох своїх представників – Г. Червенко та Д. Кіорпе [40, с. 28]. Продовжували роботу соціалістичні гуртки серед литовських та латиських біженських організацій, що виникли у регіоні ще в роки Першої світової війни [41, арк. 1]. На Півдні

України велася робота по формування національних робітничих організацій. У 1915 р. в Одесі створено Братство Литовського робітничого народу імені «Тавали Рожанчус». На травень 1917 р. організація нараховувала 540 членів [42, арк. 158].

У регіоні створювались не тільки литовські партії соціалістичного спрямування. Так, 26 травня 1917 р. у Катеринославі відбулися збори Литовської християнсько-демократичної партії, де були представлені, головним чином, біженці. На зборах критикувалася позиція литовських більшовиків та соціалістів-революціонерів-народників Катеринослава як «ворогів литовського народу» [43, с. 35]. Координацію литовських організацій у Катеринославі намагалася проводити створена в квітні 1917 р. Рада литовської національності [44. – 20 апреля]. В організації були представлені ліберально налаштовані представники литовської інтелігенції [39, с. 59]. Подібна організація діяла в Одесі [31. – 29 июля].

У роки революції активізувалась політична діяльність представників місцевих естонських громад. 16 квітня 1917 р. у Миколаєві була створена естонська соціал-демократична організація, що була представлена в міському комітеті РСДРП(о) своїм лідером Вахсеаря [30, с. 113]. Чергові збори естонської групи РСДРП були заплановані у Миколаєві на 25 листопада 1917 р. [45. – 24 ноября].

Поряд з названими національними групами, у південноукраїнському регіоні мешкали вірмени, які теж не залишилися осторонь революційних процесів. В Одесі був зосереджений політичний центр Вірменського революційного союзу (Дашнакцутюн), осередки якого діяли в межах Херсонської, Катеринославської та Таврійської губерній [29. – 10 апреля]. Вірменські національні комітети Миколаєва, Маріуполя та ін. міст збирали пожертви для підтримки «загальнонаціональної вірменської місії» на користь борців за свободу (у Маріуполі було зібрано 630 рублів) [46. – 15 марта; 35. – 17 марта]. Разом з тим, під час подібних зібрань розглядалися також організаційні питання щодо роботи вірменських комітетів. А 27 серпня 1917 р. в Олександрівську Катеринославської губернії

на загальних зборах 60 робітників-вірмен було створено місцевий осередок Дашнакцутюн. Головою виконавчого комітету організації став С. Пацехян. Два члени виконкому були обрані до міської ради робітничих і солдатських депутатів [40, с. 28]. Таким чином, в період Центральної Ради вірменські політичні сили фактично відновили діяльність своїх організацій, створених ще на початку ХХ сторіччя, і заявили про себе у ряді міст регіону.

Не залишилися осторонь політичних подій й білоруси, румуни, грузини, чорногорці, чехи, греки регіону. І хоча широкомасштабної діяльності організації та товариства зазначених національних меншин не проводили, хоча у місцевих органах влади не завжди мали хоча б по осібно представництво, однак все ж змогли заявити про себе та скористатись правами, які задекларувала та впроваджувала Центральна Рада у сфері національних відносин в державі.

Білоруси Півдня України намагались об'єднати свої зусилля задля Загалом, аналізуючи вплив революції на процеси консолідації польської громади, зокрема в Таврії, Т. Вінцовський зупиняє увагу й на білоруському етносі, акцентуючи увагу на тому, що поляки губернії навесні 1917 р. вже діяли в рамках національно-культурних товариств, а білоруси, натомість, лише розпочинали цей процес [3, с. 388]. На початку 1918 р. помітно активізувалась діяльність білорусів в Одесі. 6 березня 1918 р. на спільному засіданні Білоруської військової ради та товариства «Гай» (організація була створена в грудні 1917 р.) було прийнято рішення створити більш потужну та об'єднану організацію. Метою її діяльності було не тільки формування білоруських військових частин, а й організація та піклування про біженців, яких в Одесі та її околицях нараховувалось близько 100 тисяч осіб [47, с. 108].

На Півдні набув розвитку румунський національний рух. Влітку 1917 р. в Одесі нараховувалось до тисячі лівих соціал-демократів з Румунії. Їх діяльність координував Румунський комітет дії, що ставив за мету знищення революційним шляхом реакції у Румунії і підтримку

Російської революції [29. – 6 июля]. Румунська соціал-демократична секція в Одесі у серпні 1917 р. організувала великий мітинг, на якому виступили Раковський та інші румунські соціалісти, а також представники місцевих осередків соціалістичних партій [48. – 18 августа].

Проявляли громадсько-політичну активність й інші національні меншини регіону. У березні 1918 р. в Одесі створювалось Чорногорське благодійне товариство. У статуті організації зазначалося, що учасники товариства виступали за повне об'єднання всіх сербів, хорватів та словенців на засадах федеративного демократичного устрою. Також товариство ставило за мету ввійти у відносини з існуючими в Росії чорногорськими товариствами, а у тих місцевостях, де таких нема, з окремим особами, аби проводити пропаганду між чорногорцями про необхідність повертатись до Чорногорії, де відсутні або слабкі інтелектуальні сили [49, арк. 1, 4, 5, 5зв.].

Також в Одесі наприкінці 1917 р. було здійснено задум об'єднання грузинської інтелігенції міста на базі «Грузинського культурно-політичного товариства», (що виникло на основі грузинського земляцтва при Новоросійському університеті). В подальшому, навесні 1918 р., Одеським окружним судом розглядалося питання про реєстрацію товариства. Метою організації проголошувалася культурно-просвітницька та політична діяльність: *«Як культурно-просвітницька організація, товариство влаштовує лекції, реферати, спектаклі, концерти, випусує газети, книги та інше. Як політична організація, товариство організовує політичні виступи, реагує на політичні явища, встановлює зв'язок з різними організаціями, як в Одесі, так і в Грузії та інших містах. У випадку, якщо будь-яка постанова стосовно політичних виступів викликає протест певної політичної фракції товариства, то інші фракції виступатимуть від імені всього грузинського товариства»* [50, арк. 1, 2]. При товаристві мала запрацювати грузинська бібліотека-читальня [51. – 24 декабря]. Головою товариства обрано випускника Новоросійського університету В. Мікеладзе. Однак це товариство не

заявило про себе активно, обмежившись лише протестом проти розгону більшовиками Установчих зборів [1, с. 344]. Загалом, згадуване клопотання про відкриття в Одесі грузинського товариства «Сакартвелло» не було задовільнено [2, с. 40], хоча грузинська меншина активно самоорганізовувалась та діяла в Одесі, як на рубежі XIX – XX сторіч, так і в роки діяльності Центральної Ради.

Певну політичну активність проявляли молдаване регіону. В Одесі діяла Молдавська Прогресивна партія. Катеринославська міська організація РСДРП(м) нараховувала близько 700 молдаван [52. – 16 августа]. Внаслідок наполегливої роботи голови Одеської Української Військової ради І. Луценка, був сформований молдаванський полк з бессарабських та херсонських молдаван [53, с. 45]. На сторінках преси публікувалися матеріали про боротьбу молдаван за свої національні права [54. – 6 травня].

Чесько-словацька організація була утворена в Єлисаветграді. Чехи та словаки (довірені та місіонери) Єлисаветградського повіту звертались по справах набору добровольців для чесько-словацької діючої армії і для організації революційного руху проти Австро-Угорщини до Єлисаветградської повітової Чесько-Словацької організації [55. – 28 сентября]. Проте, в цілому, чехи та словаки регіону не об'єднувались в громадські організації, не мали своїх представників у місцевих органах влади та не висували політичних гасел.

Заявляла про свої національні вимоги також і грецька меншина. Достатньо гостро постали проблеми задоволення та реалізації національних потреб, а також представництва греків в органах влади та у різноманітних громадських організаціях у Маріуполі, що відображено на сторінках місцевої преси. Частково мали змогу заявити про себе та відстоювати свої права національні меншості (серед них і греки) міста та Маріупольського повіту Катеринославської губернії в стінах новоствореного на початку осені 1917 р. Міського Народного університету. Зокрема, при обранні опікунської ради передбачалося представництво в її складі національних

меншостей (7 осіб, а також 3 – від національних меншин). Однак на засіданні міської думи 17 жовтня 1917 пропозицію не підтримали: ухвалено склад з 7 осіб, тобто представники від меншостей не ввійшли до складу опікунської ради [46. – 20 октября]. З іншого боку, водночас, згідно доповідної записки до Комісії народної освіти щодо питання про організацію Міського Народного Університету в м. Маріуполі вважалось за необхідне з-поміж інших відкрити кафедру з питань національних культур, в залежності від побажань та потреб населення [46. – 29 октября].

2 листопада 1917 р. на засіданні міської думи Маріуполя обговорювалось питання, ініційоване гласним І. Пічахчі, стосовно створення грецького секретаріату із використанням ним грецької мови. Адже через незнання російської мови греки інертно відносились до політичних подій. Цікаво, що думку про секретаріат на національних мовах із оплатними робітниками (на кшталт подібно створених у самій Центральній Раді) підтримав І. Рівлін, причому від імені думських фракцій українських есерів і федералістів, єврейської «Поалей-Ціон» й Об'єднаної єврейської соціалістичної партії та Польської партії соціалістів. На згаданому ж засіданні несподівано підняли і мовне питання для секретарів від національних меншостей. Єврейські представники, як це часто траплялося, сперечались стосовно ідишу та іврити. А от для греків постала проблема володіння секретарем грецькою, українською, а також турецькою мовою, остання – розмовна мова греків регіону. Гласний І. Пічахчі зазначив, що це питання греки вирішать, адже найголовніша мета – залучити грецькі маси до політичного життя. Греки отримали також підтримку українських есерів, представник яких І. Петров заявив: *«І ми, українці, що знаходяться в меншості, вітають вас, греків. І якщо ми в подальшому будемо великодержавною нацією, вперше ми будемо підтримувати вас»*. Лунали репліки на засіданні щодо латишів та естонців, однак оскільки відсоткове представництво їх у думі було вкрай малим, то, звичайно, секретарства не створювались. У підсумку, у думі були організовані грецьке, а також

українське, єврейське та польське секретарства, до того ж до роботи в думі залучено секретарів та діловиробників для кожного секретарства в одній особі. Слід зазначити, що на той же час у думі вже діяв відділ народної освіти, сконструйований за принципом представництва від національних меншостей [46. – 12 ноября]. Висловились греки і стосовно більшовицького перевороту на засіданні міської думи м. Маріуполя 18 листопада 1917 р., знову ж таки в особі І. Пічахчі. Гласний зазначив, що у відгомін на події Времеєвська волость проголосила захоплення землі та всього інвентаря безвідкладно, не чекаючи на рішення Установчих Зборів. Ці події обговорювалось всіма сільськими товариствами Маріупольського повіту, на підтримку яких висловились 19, а проти – 107. Окрім того, з населення повіту – 30 4000, більше половини 155 000 греки, а грецьке населення ніколи не стане на сторону більшовиків та не дозволить нав'язувати собі волю невеликої, хоча б і прекрасно озброєної купки людей [46. – 23 ноября]. Отже, окреслені проєкції дозволяють визначити, що греки заявляли про свої вимоги посередництвом представництва гласних у міській думі Маріуполя, проте не створювали громадсько-політичних організацій у регіоні, а все ж таки обмежувались задоволенням культурних та мовних запитів. Щоправда, слушним буде підкреслити той факт, щоосені 1917 р. на виборах до Всеросійських Установчих зборів по Катеринославській губернії було висунуто окремий список Поселян-греків Маріупольського повіту. Список підтримали 43 виборця, що склало 0,05 % від електорату, який проголосував [56. – 14 октября]. Це був поодинокий факт висунення списку греків за етнічною ознакою по всьому південноукраїнському регіону.

Поряд із власними національними організаціями, представники національних меншин Півдня України брали активну участь у роботі загальноросійських політичних сил. В останні місяці існування УЦР – у березні 1918 р. – у Миколаєві відбулася загальна конференція РСДРП, делегатами якої були росіяни, болгари, турки і австрійці [35. – 1918. – 15 марта].

Таким чином, Центральна Рада намагалася досягти порозуміння у взаєминах з політичними партіями і громадсько-політичними організаціями національних меншин. В свою чергу на Півдні за доби УЦР існував досить широкий спектр партій та громадсько-політичних організацій національних меншин, до прикладу і менш чисельних, які співпрацювали як з центральною владою, так і з міськими думами міст південноукраїнських губерній. На регіональному рівні активізувались діяльність латиських, литовських, естонських, вірменських, румунських, грузинських, а також молдаванських соціалістичних партій та організацій. Мали місце окремі випадки діяльності ліберальних організацій названих національних меншин, зокрема латиських і литовських. Натомість греки, болгари, чехи,

не створивши партій, заявляли про свої національні права переважно у сфері освіти та культури. Частково досліджувані меншини реалізовували свої прагнення в лавах українських, загальноросійських, єврейських та польських партій. Однією з передумов консолідації меншин та їх участі у громадсько-політичному житті певних місцевих органів влади ставав територіальний чинник – за місцем локального проживання етнічної групи. Отже, з початком революції в добу Центральної Ради національні меншини регіону долучилися до політичного життя, співпрацювали з місцевою владою, вели агітаційну та організаційну роботу, приділяли значну увагу культурно-просвітницьким заходам з метою збереження і розвитку власної мови та культури.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Музичко О. Грузини у суспільно-політичному та культурному житті Одеси у другій половині XIX – на початку XX ст. (1869-ті роки – 1920 рік) / О. Музичко // Причорноморський регіон у контексті європейської політики. – Одеса-Ополе-Вроцлав, 2008. – С. 334-349.
2. Музичко О. Є. Грузини в Одесі: історія та сучасність / О. Є. Музичко. – Генеральне Консульство Грузії в Одесі. – Одеса : БМВ, 2010. – 292 с.
3. Вінцковський Т. Польська громада Таврійської губернії у 1917 р. на шпальтах газети «Южные ведомости» / Т. Вінцковський // Поляки на Півдні України та в Криму / Під ред. Т. Цисельського, Е. Чапівського, В. Кушніра. – Одеський національний університет ім. Мечникова. – Одеса-Ополе-Вроцлав, 2007. – С. 386-390.
4. Вінцковський Т. Вплив революції 1917 р. на консолідацію української, польської і білоруської громад Таврійської губернії (за матеріалами газети «Южные ведомости») / Т. Вінцковський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Випуск 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство XX ст. / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, голова редколегії Я. Ісаєвич. – Львів, 2008. – С. 101-105.
5. Материалы по истории и культуре Греков Украины: сб. / Сост.: С. А. Калоеров, Г. Н. Чердакли. – Донецк : Кассиопея, 1998. – Вып. 1. – 104 с.
6. Терентьева Н. Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII – XX вв.) / Н. Терентьева. – К. : «Аквілон-Пресс», 1999. – 532 с.
7. Греки на українських теренах: нариси з етнічної історії, документи, матеріали, карти / М. Дмитренко, В. Литвин, В. Томазов та ін. – К. : Либідь, 2000. – 486 с.
8. Усенко П. Греки на Південному Сході України з кінця XVIII до початку XX ст. / П. Усенко // Сучасність. – 2001. – №1. – С. 87-97.
9. Якубова Л. Д. Маріупольські греки (етнічна історія): 1778 р. – початок 30-х років XX ст. / Л. Д. Якубова. – К., 1999. – 331 с.
10. Волкова С. А. Чехи на півдні України (друга половина XIX – перша третина XX століття) / С. А. Волкова. – Симферополь : АнтикВА, 2006. – 160 с.
11. Болгарське населення Півдня України: Дослідження і документи. – Вип. 1. – Запоріжжя : ЗДУ, 1993. – 139 с.
12. Документи та матеріали до історії приазовських албанців [Текст] / Упоряд. А. Бойко, Л. Брацило, І. Козлова. – Запоріжжя, 2006. – 168 с.
13. Греки России и Украины / Сост., отв. ред. Ю. В. Иванова. – Спб. : Алетейя, 2004. – 624 с.
14. Херлихи П. Европейский город Черноморья. Очерки истории Одессы XIX века / П. Херлихи. – Одесса : Изд-во «Optimum», 2009. – 323 с.
15. ЦДДА України у м. Київ, ф. 349, оп. 1, спр. 54.
16. Королев В. И. Возникновение политических партий в Таврической губернии / В. И. Королев. – Симферополь : Таврия, 1993. – 42 с.

17. Королев В. И. Действовать энергично и по закону. История политической полиции Крыма / В. И. Королев. – Симферополь : АнтиквА, 2007. – 196 с.
18. Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века. Энциклопедия. – М. : РОССПЭН, 1996. – 872 с.
19. ЦДДА України у м. Київ, ф. 268, оп. 1, спр. 99.
20. ЦДДА України у м. Київ, ф. 268, оп. 1, спр. 50.
21. ЦДДА України у м. Київ, ф. 268, оп. 1, спр. 131.
22. ЦДДА України у м. Київ, ф. 385, оп. 1, спр. 1897.
23. ЦДДА України у м. Київ, ф. 268, оп. 2, спр. 49.
24. ЦДДА України у м. Київ, ф. 386, оп. 1, спр. 1026.
25. ЦДДА України у м. Київ, ф. 335, оп. 1, спр. 242.
26. ЦДДА України у м. Київ, ф. 385, оп. 1, спр. 2990.
27. ДАДО, ф. 11, оп. 1, спр. 455.
28. ЦДДА України у м. Київ, ф. 313, оп. 2, спр. 2411.
29. Одесский листок (Одесса). – 1917.
30. Гвоздик В. С. Формування партійно-політичних сил на Півдні України (березень-серпень 1917 р.) / В. С. Гвоздик // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – Вип. XVIII. – С. 102–117.
31. Южный рабочий (Одесса). – 1917.
32. Одесская почта (Одесса). – 1917.
33. Голос пролетария (Одесса). – 1917.
34. Родной край (Херсон). – 1917.
35. Власть труда (Николаев). – 1918.
36. Наша борьба (Екатеринослав). – 1917.
37. ДАОО, ф. 3829, оп. 1, спр. 54.
38. Известия Бердянского Совета рабочих, солдатских и крестьянских депутатов (Бердянск). – 1917.
39. Октябрь в Екатеринославе: Сборник документов и материалов. – Днепропетровск : Днепропетровское областное издательство, 1957. – 378 с.
40. Гвоздик В. С. Політична боротьба у Запорізькому регіоні у період національної революції (1917 – початок 1918 рр.) / В. С. Гвоздик // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2009. – Вип. XXV. – С. 21–42.
41. ДАОО, ф. 3829, оп. 1, спр. 42.
42. ДАОО, ф. 3829, оп. 1, спр. 62.
43. Яценко В. Я. Національний фактор в суспільно-політичному житті Катеринослава у 1917 р. // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – № 4. – С. 34–37.
44. Трудовая газета (Николаев). – 1917.
45. Известия Николаевского Совета рабочих и военных депутатов (Николаев). – 1917.
46. Мариупольское слово (Мариуполь). – 1917.
47. Щавлінський М. Формирование белорусских частей в Одессе в контексте создания белорусской государственности (1917-1919 гг.) / М. Щавлінський // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне, 2010. – Вип. 20. – С. 107–109.
48. Русские ведомости (Москва). – 1917.
49. ДАОО, ф. 635, оп. 1, спр. 366.
50. ДАОО, ф. 635, оп. 1, спр. 365.
51. Одесские новости (Одесса). – 1917.
52. Солдат и рабочий (Херсон). – 1917.
53. Гонтар О. В. Українська проблема за часів Центральної Ради: співвідношення центру та регіонів / О. В. Гонтар // Записки історичного факультету. Одеський державний університет імені І. І. Мечникова. – Одеса : Одеський державний університет імені І. І. Мечникова, 2001. – Вип. 11. – С. 40–51.
54. Известия Херсонської ради робочих та солдатських депутатів (Херсон). – 1917.
55. Известия Елисаветградского Совета Рабочих и Солдатских депутатов (Елисаветград). – 1917.
56. Народная жизнь (Екатеринослав). – 1917.

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Верменич Я. В.*, д.і.н., проф.; *Тригуб П. М.*, д.і.н., проф.